

**ПСИХОТРОП МОДДАЛАР ИСТЕЪМОЛИНИНГ
ЖАМИЯТ САЛОМАТЛИГИГА ТАЪСИРИ**

Рохимова Ширин Олланазаровна

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Аниқ фанлар

кафедраси доценти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20962645>

Аннотация: Мазкур илмий мақолада психотроп моддалар истеъмолининг жамият саломатлигига, демографик барқарорликка ва миллий хавфсизликка кўрсатадиган салбий таъсири комплекс таҳлил қилинган. Ушбу иллатнинг тиббий-биологик оқибатлари билан бир қаторда, унинг криминологик детерминант сифатидаги ўрни, хусусан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар ва оғир жиноятларни келтириб чиқаришдаги роли очиқ берилган. Замонавий шароитда психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши курашишда юқори технологик полицинг (high-tech policing) ва сунъий интеллект (СИ) имкониятларидан фойдаланиш, шунингдек, ички ишлар органларининг профилактик фаолиятини рақамлаштириш юзасидан илмий-амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: психотроп моддалар, жамият саломатлиги, криминология, маъмурий жавобгарлик, юқори технологик полицинг, рақамли профилактика, ички ишлар органлари, демографик хавфсизлик.

Аннотация: В данной научной статье комплексно проанализировано негативное влияние потребления психотропных веществ на здоровье общества, демографическую стабильность и национальную безопасность. Наряду с медико-биологическими последствиями этого порока, раскрыта его роль как криминологического детерминанта, в частности, в совершении административных правонарушений и тяжких преступлений. Разработаны научно-практические предложения по использованию возможностей высокотехнологичного полицинга (high-tech policing) и искусственного интеллекта (ИИ) в борьбе с незаконным

Contact: 99 826 99 56

оборотом психотропных веществ в современных условиях, а также по цифровизации профилактической деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: психотропные вещества, здоровье общества, криминология, административная ответственность, высокотехнологичный полицинг, цифровая профилактика, органы внутренних дел, демографическая безопасность.

Abstract: This scientific article comprehensively analyzes the negative impact of the consumption of psychotropic substances on public health, demographic stability, and national security. Along with the medical and biological consequences of this vice, its role as a criminological determinant, particularly in causing administrative offenses and serious crimes, is revealed. Scientific and practical proposals have been developed on the use of high-tech policing and artificial intelligence (AI) capabilities in the fight against the illicit trafficking of psychotropic substances in modern conditions, as well as on the digitalization of the preventive activities of internal affairs bodies.

Keywords: psychotropic substances, public health, criminology, administrative responsibility, high-tech policing, digital prevention, internal affairs bodies, demographic security.

Жамият саломатлиги фақатгина тиббий кўрсаткич эмас, балки давлатнинг иқтисодий, ижтимоий ва ҳуқуқий барқарорлигини таъминловчи энг муҳим пойдевордир. Сўнгги йилларда дунё миқёсида, шу жумладан республикамизда ҳам синтетик психотроп ва кучли таъсир қилувчи моддаларнинг ноқонуний айланмаси ҳамда истеъмоли кескин тус олмоқда. Бу ҳолат жамият саломатлигига жиддий зарба бериш билан бирга, ички ишлар органлари ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи тузилмалар олдида жинойтчиликнинг янги, юқори технологик турларига қарши курашишдек мураккаб вазифани қўймоқда.

Психотроп моддалар истеъмоли бир вақтнинг ўзида ҳам инсон генофондини емирувчи биологик омил, ҳам мулкый, зўравонлик ва бошқа турдаги ҳуқуқбузарликларни генерация қилувчи криминологик катализатор ҳисобланади.

Психотроп моддаларнинг жамият саломатлигига кўрсатадиган энг биринчи ва тўғридан-тўғри зарбаси тиббий-биологик соҳада намоён бўлади. Замонавий "дизайнерлик" наркотиклари ва синтетик психотроп моддалар (масалан, мефедрон, спайслар) анъанавий гиёҳвандлик воситаларига қараганда марказий асаб тизимига бир неча баробар тезроқ ва ҳалокатлироқ таъсир кўрсатади:

- **Когнитив деградация ва психиатрик касалликлар:** Ушбу моддаларни қисқа муддат истеъмол қилиш ҳам шахсда ўткир психоз, шизофрения аломатлари, хотира ва мантикий фикрлашнинг қайтариб бўлмас даражада бузилишига олиб келади.

- **Демографик хавф:** Истеъмолчиларнинг асосий қисмини репродуктив ёшдаги (16-35 ёш) фуқаролар ташкил этиши миллат генофондига бевосита таҳдид солади. Бу туғма нуқсонли болалар дунёга келишига ва ўлим кўрсаткичларининг, хусусан, ўта юқори доза (передозировка) натижасидаги ўлимларнинг ортишига сабаб бўлмоқда.

- **Соғлиқни сақлаш тизимига оғир юк:** Қарам шахсларни даволаш, улар ўртасида тарқалувчи ОИВ/ОИТС, гепатит каби юқумли касалликларга қарши курашиш давлат бюджетидан улкан харажатларни талаб этади.

Тиббий оқибатлардан ташқари, психотроп моддалар истеъмоли жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқ-тартиботга бевосита таҳдид яратади. Ички ишлар органлари амалиёти таҳлили шуни кўрсатадики, мазкур иллат қуйидаги ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқишига хизмат қилади:

- **Маъмурий ва жиноий ҳуқуқбузарликлар эскалацияси:** Психотроп моддаларга тобелик шахсни навбатдаги дозани сотиб олиш мақсадида ўғирлик, фирибгарлик, талончилик каби мулкый жиноятларни содир этишга ундайди.

- **Оилавий-маиший зўравонлик:** Модда таъсиридаги ноадекват ҳолат ва агрессия оиладаги зўравонликнинг энг асосий сабабларидан биридир. Бундай

оилаларда вояга етаётган фарзандлар ҳам ижтимоий ва психологик травмалар билан улғаяди.

• **Йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид:** Психотроп мастлик ҳолатида транспорт воситасини бошқариш (ЎЗР МЖТКнинг 131-моддаси) оғир оқибатли, кўпинча ўлим билан туговчи йўл-транспорт ҳодисаларини келтириб чиқармоқда.

Бугунги кунда психотроп моддалар тарқалишининг энг хавфли жиҳати – бу жиноятнинг тўлиқ рақамли маконга кўчганлигидир. "Darknet" тармоқлари, Telegram-каналлар ва виртуал крипто-ҳамёнлар орқали амалга оширилаётган яширин савдо аҳоли саломатлигига путур етказувчи асосий каналга айланди.

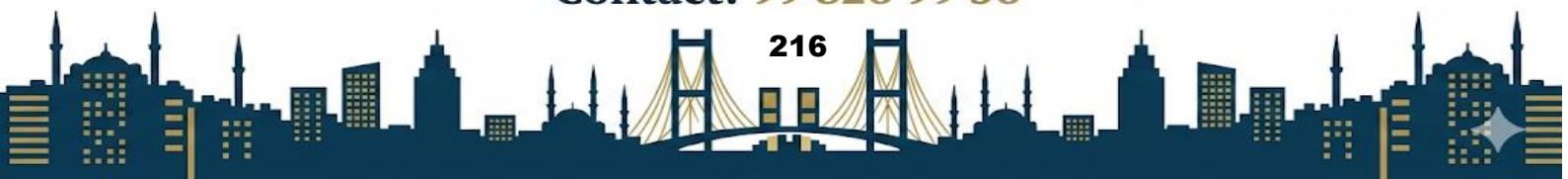
Ушбу таҳдидларга қарши анъанавий усуллар билан курашиб бўлмайди. Шу боис, ички ишлар органлари фаолиятида **юқори технологик полицинг (high-tech policing)** механизмларини жорий этиш ниҳоятда долзарбдир:

1. **Сунъий интеллект ва Big Data:** Интернет тармоғида психотроп моддаларни реклама қилувчи контентни автоматик тарзда аниқловчи ва блоклайдиган, шунингдек, яширин молиявий транзакцияларни (криптовалюта ўтказмаларини) таҳлил қилувчи нейротармоқларни амалиётга кенг татбиқ этиш.

2. **Электрон маъмурий иш юритув ва превенция:** Маъмурий ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини тўлиқ рақамлаштириш, хусусан, электрон маъмурий баённомалар ва ягона идоралараро маълумотлар базаси орқали "хавф гуруҳига" кирувчи шахсларни барвақт аниқлаш ва улар билан манзилли ишлаш.

Психотроп моддалар истеъмолининг жамият саломатлигига таъсири шунчаки касаллик эмас, балки миллий хавфсизликка раҳна солувчи ижтимоий-ҳуқуқий емирилиш жараёнидир. Уни бартараф этиш мақсадида қуйидаги чораларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги ва Жиноят кодексларига интернет тармоғи ҳамда ижтимоий

мессенжерлар орқали психотроп моддаларни тарғиб қилганлик ёки уларнинг ноқонуний айланмасига кўмаклашганлик учун жавобгарликни кескин кучайтирувчи нормаларни киритиш.

Иккинчидан, Ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг фаолиятида аҳолининг кайфияти ва криминоген вазиятни таҳлил қилувчи геоахборот тизимларини кенг жорий этиш. Бу орқали психотроп моддалар тарқалиши эҳтимоли юқори бўлган "иссиқ нуқталар"ни (hot-spots) олдиндан аниқлаш ва куч-воситаларни мақсадли йўналтириш.

Учинчидан, Соғлиқни сақлаш ва Ички ишлар вазирликлари ҳамкорлигида қарамликка чалинган шахсларнинг ягона электрон реестрини яратиш ва уларни мажбурий тиббий-ижтимоий реабилитация қилишнинг рақамли мониторинг тизимини ишга тушириш.

Жамият саломатлигини ҳимоя қилиш давлатнинг устувор вазифасидир. Рақамли технологиялар, қатъий маъмурий-ҳуқуқий нормалар ва юқори технологик полицинг уйғунлигигина психотроп моддалар таҳдидига қарши ишончли қалқон бўла олади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: "Ўзбекистон", 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Электрон ресурс: <https://lex.uz>.
3. Худойбердиев А.А. "Маъмурий ишларни юритиш кафолатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти". Ўқув қўлланма. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2024.
4. "Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. 19.08.1999 йилдаги 813-I-сон.
5. Karimov, B., & Tursunov, S. "Smart Policing and Digital Transformation in Law Enforcement Agencies". Journal of Advanced Legal Studies, 2022.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

6. World Health Organization (WHO). "The health and social effects of nonmedical use of prescription drugs". Geneva, 2021.

Contact: 99 826 99 56

